

Maftuna RAYIMQULOVA,
Gulliston davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: rayimqulovamaftuna49@mail.ru

Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, G.Djanpeisova taqrizi asosida

MODERN TRENDS IN IMPLEMENTATION OF TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN PRESCHOOL CHILDREN

Annotation

Development of creative technologies aimed at increasing the psychophysiological, intellectual, creative and personal potential of children on a global scale, innovative education focused on the individual in preschool educational institutions. Innovative education aimed at increasing the psychophysiological, intellectual, creative and personal potential of children on a global scale. Scientific-practical research is being conducted on issues of improving the quality management mechanisms of pre-school education based on the principles of organization of learning environment and strategic management. In these studies, improvement of the information-methodological system of pre-school education management, differentiation of quality education services, introduction of information and communication technologies, interactive and problem-based teaching methods into the educational process, professional development of pre-school education system employees. Special attention is paid to the implementation of effective forms and methods of development and assessment of innovative competence.

Key words: Cognitive process, education, tendency, critical thinking.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ВНЕДРЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКА

Аннотация

Развитие креативных технологий, направленных на повышение психофизиологического, интеллектуального, творческого и личностного потенциала детей в мировом масштабе, инновационное образование, ориентированное на личность в дошкольных образовательных учреждениях. Инновационное образование, направленное на повышение психофизиологического, интеллектуального, творческого и личностного потенциала детей на В мировом масштабе проводятся научно-практические исследования по вопросам совершенствования механизмов управления качеством дошкольного образования на основе принципов организации образовательной среды и стратегического управления. В этих исследованиях осуществляется совершенствование информационно-методической системы управления дошкольным образованием, дифференциация качества образовательных услуг, внедрение в учебный процесс информационно-коммуникационных технологий, интерактивных и проблемных методов обучения, повышение квалификации работников дошкольного образования. Особое внимание сотрудников системы уделяется внедрению эффективных форм и методов развития и оценки инновационной компетентности.

Ключевые слова: Познавательный процесс, образование, склонность, критическое мышление.

MAKTABGACHA TAYYORLOV YOSHDAGI BOLALARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Annotatsiya

Dunyo miqyosida bolalarni psixofiziologik, intellektual, ijodiy va shaxsiy salohiyatini oshirishga yo'naltirilgan kreativ texnologiyalarni rivojlantirish, maktabgacha ta'lim muassasalarida shaxsga yo'naltirilgan innovatsion ta'lim dunyo miqyosida bolalarni psixofiziologik, intellektual, ijodiy va shaxsiy salohiyatini oshirishga yo'naltirilgan inovatsion ta'lim muhitini tashkil qilish hamda strategik boshqaruv tamoyillari asosida maktabgacha ta'limning sifat menejmenti mexanizmlarini takomillashtirish masalalariga qaratilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib borilmoqda. Mazkur tadqiqotlarda maktabgacha ta'limni boshqarishning axborot-metodik tizimini takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlarini differensiyalash, ta'lim-tarbiya jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv va muammoli vaziyatli o'qitish usullarini joriy etish, maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarining kasbiy-innovatsion kompetentligini rivojlantirish va baholashning samarali shakl va metodlarini amaliyotga joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kalit so'zlar: Kognitiv jarayon, ta'lim-tarbiya, tendensiya, tanqidiy fikrlash.

Kirish. Milliy ta'lim tizimimizning ilk bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim tizimi uchun o'quv dasturlarini yaratishda shaxs rivojlanishining eng muhim bosqichi bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning kognitiv jarayonini rivojlantirish, ularni dunyoni faolroq tadqiq etish, ma'lumotlarni tahlil etish, ijodiy fikrlash hamda iste'dod va qobiliyatlarini yanada to'liq ochib berishga xizmat qilishni ko'zda tutish lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurini o'rgangan olim Jan-Jak Piaje 6-7 yoshli bolaning tafakkuri quyidagi xususiyatlarga ega ekanligini aniqladi: bolalar narsalarning asosiy xossalari fazosi haqidagi tasavvurlar shakllanmagan, ya'ni saqlanish tamoyilini tushunmaydilar, ob'ektning bir nechta xususiyatlarini bir vaqtning o'zida hisobga olmaslik va ularning o'zgarishlarini solishtirish, markazlashirish, bolalar qolganlarini e'tiborsiz qoldirib, faqat bitta narsaga, eng aniq xususiyatga e'tibor berishadi. Markazlashish hodisasi bolaning boshqa

odamlarning nuqtai nazarini hisobga ololmasligini aniqlaydi hamda dunyoga o'zining qarashi unga yagona to'g'ri yo'l sifatida ko'rinadi. Bolalar tafakkurining bu xususiyatlari Jan Piajening klassik tajribalarida aniq namoyon bo'ladi [5].

Xitoy maqoliga ko'ra: "Menga ayting va men unutaman". Menga ko'rsating va men eslayman. Men buni o'zim qilishimga ijozat bering - va men tushunaman" - hamma narsa qat'iy va uzoq vaqt davomida bola buni eshitib, ko'rgan va o'zi qilganda o'rganiladi. 6-7 yoshli bolalar hamma narsaga qiziqishadi. Ular yangi taassurotlar uchun tinimsiz tashnalik, qiziquvchanlik, sinov va xato orqali tajriba o'tkazishga doimiy intilish va mustaqil ravishda dunyo haqida yangi ma'lumotlarni izlash bilan ajralib turadi.

"Tanqid" atamasini ko'rib chiqadigan bo'lasak u juda kebnq qamrovli bo'lib, u "Rpipro" ajratmoq, farqlamoqni anglatib, uning tuzulishi tanqidiy yondashuv, tanqidiy tahlil, tanqidiy baholash, tanqidiy munosabat, tanqidiy fikrlash kabi bir necha

turdagi tarmqolari mavjud. Ilmiy-uslubiy adabiyotlarda esa "tanqid – tadqiq, muhokama qilish, tahlil qilish, fikr bildirish, olish, tekshirish, muayyan mazmuni inkor etmagan holda kamchiliklarni aniqlash" sifatida ko'rsatiladi.

Tanqidiy fikrlash - bu insonning intellektual faoliyati turlaridan biri bo'lib, u o'zini o'rab turgan axborot maydonini idrok etish, tushunish va yondashuvning ob'ektivligi bilan ajralib turadi. Bu yangi, mazmunli savollar berish qobiliyati; turli xil qo'llab-quvvatlovchi dalillarni ishlab chiqish; mustaqil, o'ylangan qarorlar qabul qilish.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Izlanishlar shuni ko'rsatadi-ki, tanqidiy fikrlash jarayoni bola rivojlanishi va qobiliyatiga cheklov yoki taqiqlar qo'ymaslikdan iborat bo'lgan. G'arbda bu fenomen S.L. Rubinshteyn, J. Piage, Dj. Bruner, L.S. Vigotskiy, R. Paul, K. Popper, E. Glasser, D. Djonson, Dj. A. Braus, D. Byd, D. Xalpern, M.N. Braun, Dj. Cheffi, Ch. Templn, K. Meredikt, D. Stil, S. Uolter, K. Edamson, S. Brukfild, S.I. Veksler, V.A. Shams, R. Pol singari bir qator pedagoglar tomonidan o'rganilgan.

Bugungi kunda turli ilmiy manbalarda siz "tanqidiy fikrlash" atamasining turli ta'riflarini topishingiz mumkin. J. Brous va D. Vud buni nimaga ishonish va nima qilish kerakligini hal qilishga qaratilgan aqli, aks ettiruvchi fikrlash sifatida belgilaydi. Tanqidchilar o'zlarining "men"larini tushunishga va amalga oshirishga, ob'ektiv, mantiqiy bo'lishga va boshqa nuqtai nazarlarni tushunishga harakat qilmoqdalar. Tanqidiy fikrlash, ularning fikriga ko'ra, sog'lom fikrni izlashdir: "qanday qilib ob'ektiv hukm qilish va o'z nuqtai nazariningizni va boshqa fikrlarni hisobga olgan holda mantiqiy harakat qilish, o'z noto'g'ri qarashlaringizdan voz kechish qobiliyati. Tanqidiy fikrlashchilar yangi g'oyalarni o'ylab topishlari va yangi imkoniyatlarni ko'rishlari mumkin, bu esa muammolarni hal qilishda juda muhimdir".

D. Xelpen [2] o'zining "Tanqidiy fikrlash psixologiyasi" asarida tanqidiy fikrlashni quyidagicha ta'riflaydi: bu "yo'naltirilgan fikrlash hisoblanib u muvozanatli, mantiqiy va maqsadga muvofiqdir, u shunday kognitiv ko'nikmalar va strategiyalardan foydalanish bilan ajralib turadi, buning ehtimolini oshiradi. kerakli natijaga erishishni ta'minlaydi.

Pedagog E. Glasser mulohaza yuritish, xulosalar chiqarish, taxminlarni tan olish, xulosalar va dalillarning kuchini baholash uchun testlarni o'z ichiga olgan tanqidiy fikrlash dasturini ishlab chiqdi. Uning fikricha, tanqidiy fikrlash - bu mulohazalarning asosligi, harakatlarni ma'qullash va ularning asoslilik darajasini baholash, qo'llanilishining o'ziga xos chegarasini topish qobiliyatidir.

Tanqidiy fikrlash nazariyasi va amaliyoti sohasidagi AQShning yetakchi olimlaridan biri Richard Pol [1] tanqidiy fikrlash tushunchasini turli xil, ziddiyatli bo'lmagan usullarda aniqlash mumkin, deb hisoblaydi. Shularni hisobga olib, u ushbu ta'rifni beradi: "Tanqidiy fikrlash - bu fikrlash haqida o'ylash, bu yerda inson o'z tafakkurini yaxshilash maqsadi bilan aks ettiradi".

M.N. Braun tanqidiy fikrlashni g'oyalarni baholashga qaratilgan fikrlashning alohida turi sifatida belgilaydi. Tor ma'noda, bu bayonotlarning to'g'riligini va mulohazalarning to'g'riligini tekshirish bilan bog'liq. Uning fikricha, tanqidiy fikrlashning o'ziga xosligi ko'p jihatdan uning so'roqli pozitsiyasi bilan belgilanadi, bu quyidagi fikrlarda izohlanadi:

- o'zaro bog'liq tanqidiy masalalar majmuini bilish;
- tanqidiy savollarni berish va tezkor javob berish qobiliyati;
- tanqidiy savollardan faol foydalanish istagi.

Amerikalik faylasuf va pedagog Jon Dyui tanqidiy fikrlash bolalarning muayyan muammo bilan shug'ullana boshlaganlarida paydo bo'ladi, deb hisoblaydi. "O'quv jarayonining boshlang'ich nuqtasi sifatida olingan vaziyat yoki hodisa haqida berilishi kerak bo'lgan asosiy savol bu hodisa qanday muammolarni keltirib chiqaradigan savoldir" [5]. Dyuning so'zlariga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalar diqqatini muammolarga qaratish va tabiiy ravishda qiziquvchan bo'lish orqali tanqidiy fikrlashga undaydi. "Faqat muayyan muammo bilan kurashish, qiyin vaziyatdan chiqish yo'lini topish orqali haqiqatan ham o'ylaydi." Shunday qilib, tanqidiy fikrlash deganda Dyui aks ettirishni anglatadi.

Binobarin, tanqidiy fikrlashning bir jihati o'zgal va o'z fikrlarini aks ettirish, idrok etish va baholashda namoyon bo'ladi. Tanqidiy fikrlashning ikkinchi tomoni bilim bilan bog'liq. Bunda tanqidiy fikrlash baholash ishlarini bajaradi: bilimning kelib chiqishi, uning ishonchligi va asosligi baholanadi, bilimlar izohlanadi va tushuniladi, uning asosida xulosa yoki xulosa chiqariladi. Shunday qilib, tanqidiy fikrlash natijasi qaror, nuqtai nazar, taklif, qarorga yangi yondashuv bo'lishi mumkin. Biroq, tanqidiy fikrlash uni o'z ichiga olgan bo'lsa-da, to'liq aks ettirilmaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Dunyo miqyosida mamlakatlar turli xil ta'lim texnologiyalaridan foydalanadilar. Global ta'lim tizimida global tendentsiyalarni va ilg'or xorijiy ta'lim tashabbuslarini ko'rsatishni muhim deb hisoblaymiz.

Ta'limda tanqidiy fikrlashni mohiyatini va uning zaruratini bilish uchun bir nechta davlatlarning holatini ta'lim tizimi nuqtai nazaridan tahlil qilamiz. PISA xalqaro tadqiqoti shuni ko'rsatadiki, bu yo'nalishda Kanada ta'lim tizimi yuqori natijalarni ko'rsatmoqda. Kanadada ta'lim quyidagicha ishlaydi: federal darajada ta'limni boshqarish tuzilmasi amalda yo'q, ta'lim avtonomdir. Bu mamlakatda milliy ta'lim siyosati yoki ta'lim vazirligi yo'q.

2016-yilda Kanada Ta'lim Vazirlari Kengashi uzoq davom etgan muhokamalar va tadqiqotlardan so'ng oltita global kompetensiyalardan iborat loyihani qabul qildi: tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish; innovatsiyalar, ijodkorlik va tadbirkorlik munosabatlari; o'rganish qobiliyatlari, o'z-o'zini anglash va o'zini o'zi boshqarish; hamkorlik qilish qobiliyati; aloqa; global fuqarolik va barqarorlik yo'nalishi. Bu oltita kompetensiya bolalarga bilimlarni, jumladan, kognitiv, ijtimoiy va shaxsiy qobiliyatlarni o'zlashtirish, bilimlarni yangi va murakkab vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi. Shuningdek, global kompetensiyalar bolalar bog'chasidan 12-sinfgacha bo'lgan barcha darajadagi ta'lim dasturlariga kiritilgan.

"Tadqiqot ruhi" ta'limning barcha darajalariga, bolalar bog'chasidan professional kasblar haqida o'ylash bosqichiga qadar kirib boradi. Ushbu kompetensiyalarni natijasini ko'rsatib beruvchi "yutuq jadvallari" mavjud bo'lib, ularda nafaqat bolalarning bilim olish harakatlari va natijalari to'g'risidagi ma'lumotlar qayd etiladi, balki fikrlash va muloqot qobiliyatlari, shuningdek, ularni turli fan sohaslarida qo'llash haqidagi ma'lumotlar ham mavjud. Norasmiy ta'limda tarbiyalanuvchilar yetakchilik va ifoda qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

XXI asr kompetensiyalarini rivojlantiruvchi va Kanada ta'lim tizimida qo'llaniladigan amaliyotlar: faol o'qitish amaliyotlari, ya'ni tadqiqotlar, loyihalar, tajriba asosida o'rganish, amaliyot, jamoalar bilan jismoniy va virtual aloqalarni kengaytirish, informatika savodxonligi, ekologiya, tibbiy ma'lumotlarni tahlil qilish, muhandislik, o'yinlar, raqamli media yaratish va robototexnika; fikr almashishga yordam beradigan bilimlar, tarbiyalanuvchilarni turli xil fikrlash usullarini ochib berish, shu orqali tanqidiy va axloqiy fikrlashni rivojlantirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarni amaliy muammolarni hal qilishda kichik munozaralarga jalb qilish uchun turli xil vositalardan ijodiy foydalanishga undaydilar, hamkorlik va izlanishda ishtirok etadilar va ularning fikrlari inobatga olinishini his qiladilar.

Tahlil uchun taqdim etmoqchi bo'lgan navbatdagi davlat - Xitoy. Biz uchun Xitoy alohida qiziqish uyg'otadi, chunki u ko'p asrlik madaniy an'analarga ega bo'lgan, har jihatdan Yevropa modeliga yaqin bo'lmagan mamlakatda ta'limni o'zgartirish tajribasini taqdim etadi..

Ammo, shu bilan birga, yuqoridagi barcha universal kompetensiyalar Xitoy ta'lim tizimi doirasida ham mavjud. 2014-yilda Ta'lim vazirligi transformatsion islohot, jumladan, barcha fanlar bo'yicha universal kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha hisobotini e'lon qildi. Masalan, xitoy tili darslarida ierogliflarni o'rganish mantiqiy va tanqidiy fikrlash, analitik ko'nikmalar, estetik sezgirlik va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradigan tarzda tuzilgan

Xitoy ta'limida universal kompetensiyalar 3 yo'nalishga ta'sir qiladi: sub'ektivlik va avtonomiyani nazarda tutadigan o'z-o'zini rivojlantirish, jismoniy va psixologik fazilatlarini rivojlantirish, o'rganish qobiliyati va o'quv jarayonini shaxslar va

guruhlar o'rtasidagi, jamiyatdagi va mamlakatlar o'rtasidagi munosabatlarni o'z ichiga olgan ijtimoiy inklyuziya; uchinchi soha esa madaniy ta'lim, ya'ni inson donishmandligi va sivilizatsiyasi yutuqlarini idrok etishdir.

Xitoydagi maktabning roli umumiy o'quv dasturini bolalarning individual xususiyatlari va ehtiyojlariga moslashtirishdir.

Uchinchi holat - Koreya Respublikasi, bilimli inson ideali hisoblanadi. Koreyscha yondashuv fanlararo mavzularga birlashtirilgan "yangi savodxonlik" ni tanlash kabi xususiyatga ega. Koreyalik ilmiy tadqiqotchilar akademik fanlar doirasidagi universal kompetensiya elementlarini aniqladilar. Bog'chada bolalarning o'zlashtirishi va muvaffaqiyati doimiy ravishda baholanadi, buning uchun maxsus topshiriqlar, portfoliolar, bolalarning o'zini o'zi baholash va o'zaro baholash usullari o'tkaziladi.

Tahlil va natijalar. Tanqidiy fikrlash maktabgacha yoshdagi bolalarda odobli skeptitsizm, umume'tirof etilgan haqiqatlarga shubha qilish, muayyan masala bo'yicha nuqtai nazarni rivojlantirish va uni mantiqiy dalillar bilan himoya qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlash - bu yagona mahorat emas, balki ko'plab ko'nikmalarning kombinatsiyasi. Bu texnologiya ta'lim jarayonida qabul qilish, tushunish va mulohaza yuritish bosqichlari orqali amalga oshiriladi.

Qabul qilish bosqichida maktabgacha yoshdagi bolalar o'z bilimlarini tahlil qiladilar, muloqot qobiliyatlarini o'zlashtiradilar, ta'lim faoliyatida faol ishtirok etadilar. Tushunish bosqichida ular axborot bilan aloqaga kirishadi, ya'ni bolalarning qiziqishi va faolligi saqlanib qolgan holatda yangi ma'lumotlarni idrok etish uchun sharoitlar yaratiladi.

Fikrlash bosqichida maktabgacha yoshdagi bolalar o'z fikrlarini so'zlari bilan bilan farq qilishini tushunib boradilar, ular bilan bahslashadilar, fikrlarini bir-biri bilan erkin almashadilar. Ushbu bosqichda olingan bilimlarni mustahkamlash, bilimlarning mavjud tuzilmasini faol qayta qurish va yangi tushunchalarni kiritish va yangi ma'no yaratish amalga oshiriladi. Aynan yuqoridagi uch fazali model mashg'ulotlarni tashkil qilish uchun ma'lum bir mantiqni belgilaydi.

Xulosa va takliflar. Ilg'or xorijiy mamlakatlar tajribalarini o'rgangan xolda xulosa qilib aytishimiz mumkin-ki, tanqidiy fikrlashning bir jihati o'zgalar va o'z fikrlarini aks ettirish, idrok etish va baholashda namoyon bo'ladi. Tanqidiy fikrlashning ikkinchi tomoni bilim bilan bog'liq. Bunda tanqidiy fikrlash baholash ishlarini bajaradi: bilimning kelib chiqishi, uning ishonchligi va asosligi baholanadi, bilimlar izohlanadi va tushuniladi, uning asosida xulosa yoki xulosa chiqariladi. Shunday qilib, tanqidiy fikrlash natijasi qaror, nuqtai nazar, taklif, qarorga yangi yondashuv bo'lishi mumkin. Biroq, tanqidiy fikrlash uni o'z ichiga olgan bo'lsa-da, to'liq aks ettirilmaydi.

ADABIYOTLAR

1. Paul R., Elder L. The Critical Thinking Reading and Writing Test Publisher: Foundation for Critical Thinking, 2006. – 68 p.
2. Халперн, Д. Психология критического мышления [Текст] / Д. Халперн. – 4-е международное издание. – СПб.: Питер, 2000. – 512 с
3. Монтень Мишель. Опыты. Избранные произведения в 3-х томах. Том 2. Пер. с фр. – Москва: «Педагогика», 1992. 560с.
4. Руссо Ж.Ж. «Эмил или О воспитании». – Москва: 1995. С.62
5. Пиаже, Ж. Речь и мышление ребенка [Электронный ресурс] /Ж. Пиаже – 1994. – 528 с – Режим доступа: http://elibrary.gnpbu.ru/text/piazhe_rech-myshlenie-rebenka_1994/go,0;fs,1/ [Дата обращения: 14 февраля 2018.
6. Скуднова Т.Д. Гуманистические традиции мировой социальной педагогики Таганрог. 2007.- 178 с.
7. Клустер Д. Что такое критическое мышление? // Критическое мышление и новые виды грамотности. – М.: ЦГЛ, 2005. – С. 5-13
8. Темпл Ч., Стил Дж.Л., Мереди К.С. Критическое мышление – углубленная методика. Пос. 4. – М.: Изд-во Инта «Открытое общество», 1998.